

Inka Hopsu vihr ym.

Lakialoite laiksi rikoslain 25 luvun muuttamisesta

Eduskunnalle

ALOITTEEN PÄÄASIALLINEN SISÄLTÖ

Lakialoitteen tarkoituksena on säätää rikoslakiin uusi rikosnimike: pakottava kontrolli. Säännöksellä kriminalisoitaisiin pitkäkestoinen, toistuva ja prosessimainen psyykkinen väkivalta.

PERUSTELUT

TAUSTA

Pakottava kontrolli on eräs vakavimmista psyykkisen väkivallan muodoista ja usein osa lähisuhdeväkivallan jatkumoa. Se koostuu lukuisista teoista tai laiminlyönneistä, joilla pyritään kontrolloimaan uhrin elämää, rajoittamaan hänen sosiaalisia suhteitaan, hallitsemaan arkea ja murtaamaan itsemääräämisoikeutta. Väkivallan vaikutukset voivat olla vakavia ja pitkäaikaisia ja usein uhreilla esiintyy masennusta, ahdistusta, dissosiaatiohäiriötä, itsetuhoisuutta ja sosiaalista eristyneisyyttä. Pakottavan kontrollin pitkäaikaiset vaikutukset voivat näkyä esimerkiksi uhrin fyysisessä sekä psyykkisessä terveydessä että heikentyneenä taloudellisena asemana.

Pakottavaa kontrollia voi ilmetä muun muassa jatkuvana tarkkailuna, yhteydenpidon rajoittamisena, rahankäytön kontrollina, toisen liikkumisen estämisenä, uhkailuna, vähättelynä, nöyryyttämisenä tai itsenäisten päätösten estämisenä. Pakottava kontrolli ilmenee usein tilanteissa, joissa tekijällä ja uhrilla on nykyinen tai aiempi läheinen ja jatkuva vuorovaikutussuhde, kuten perhe- tai seurustelusuhde, omaishoitosuhte, hoito tai kasvatussuhde, tai kun tekijä toimii uhrin elämään syvästi vaikuttavassa yhteisössä tai auktoriteettiasemassa. Ilmiö ei aina näyttäydy ulospäin selkeänä väkivaltana, vaan se kietoutuu uhrin jokapäiväiseen elämään niin, että uhri menettää vähitellen kykynsä toimia itsenäisesti tai tehdä omia valintojaan. Pakottava kontrolli on siis väkivaltaa, joka muodostuu prosessimaisesti lukemattomista alistavista, painostavista ja kontrolloivista teoista. Pitkäaikaisvaikutukset näkyvät erityisesti henkilöillä, jotka ovat kasvaneet suljetuissa yhteisöissä, kuten joidenkin lestadiolais-, romani-, tai maahan muuttaneiden yhteisöissä. Tällöin henkilö on saattanut kasvaa pakottavaan kontrolliin lapsesta asti sekä nähnyt ilmiötä tapahtuvan ympärillään. Pakottavasta kontrollista on muodostunut normi, jolloin myös uhrilla saattaa olla vaikeuksia tunnistaa kokemaansa väkivallaksi.

Pakottava kontrolli vaikuttaa myös yhteiskunnallisiin rakenteisiin ja tasa-arvoon. Se ylläpitää ja uusintaa sukupuoleen perustuvaa vallankäyttöä ja tukee rakenteita, jotka sallivat toisen ihmisen

Lakialoite LA 35/2025 vp

hallinnan ja alistamisen erityisesti naisten ja tyttöjen kohdalla. Se voi olla yksi tekijä, joka estää naisia osallistumasta täysipainoisesti työelämään, koulutukseen tai poliittiseen toimintaan.

LAINSÄÄDÄNNÖN NYKYTILA

Suomessa psyykkistä väkivaltaa arvioidaan rikosoikeudellisesti erillisinä tekoina kuten pahoinpitelynä, vainoamisena, pakottamisena, uhkauksena tai vapaudenriistona. Nämä eivät kuitenkaan sellaisenaan kata koko pakottavan kontrollin kokonaisuutta, joka on toistuvaa, usein matalan intensiteetin väkivaltaa. Esimerkiksi vainoamisen tunnusmerkistö soveltuu myös huonosti tilanteisiin, joissa uhri ja tekijä asuvat tai työskentelevät yhdessä. Samoin esimerkiksi pahoinpitelyn rangaistavuus edellyttää konkreettisten seurausten osoittamista, mikä tekee rikosprosessista haastavan erityisesti tilanteissa, joissa väkivalta ei ole fyysistä. Psyykkinen väkivalta tuleeikin Suomessa rangaistavaksi äärimmäisen harvoin.

Petteri Orpon hallitusohjelmassa on kirjaus¹ pakottavan kontrollin kriminalisoimisen tarpeen selvittämiseksi. Asiaa on kuitenkin jo selvitetty oikeusministeriön toimesta. Oikeusministeriön vuonna 2023 julkaisema selvitys² ehdottaa nykytilan parantamiseksi ja uhrien suojelemiseksi uuden rikosnimikkeen säätämistä. Selvityksessä tuodaan esille, että nykyinen rikoslain sääntely ei ole riittävää, koska se ei tunnista tai tunnusta väkivallan jatkumonomaista luonnetta. Erillisen säännöksen lisääminen vastaisi myös kansainvälisiin suosituksiin.

Myös yhdenvertaisuusvaltuutettu³ on todennut, että lähisuhdeväkivallan kohteena olevien rikosoikeudellista suojaa on laajennettava. Euroopan neuvoston naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan asiantuntijakomitea GREVIO on huomauttanut, että Suomen lainsäädäntö ei täytä Istanbulin sopimuksen artiklan 33 vaatimuksia, koska se ei huomioi jatkuvaa ja yksittäisinä tekoina vähäiseltä näyttävää psyykkistä väkivaltaa. Tällainen väkivalta voi kuitenkin olla uhrin näkökulmasta kaikkein tuhoisinta. Lisäksi Euroopan ihmisoikeustuomioistuin (EIT) on antanut useita ratkaisuja lähisuhteessa tapahtuvasta väkivallasta, joissa jäsenvaltion ei ole katsottu ryhtyneen tarvittaviin toimenpiteisiin lähisuhdeväkivallan ehkäisemiseksi.⁴ EIT on huomauttanut, että monet kansalliset rikoslain säännökset keskittyvät vakaviin väkivaltatapauksiin, mutta eivät riittävästi kata psykologisen väkivallan jatkuvia ja toistuvia muotoja.

KANSAINVÄLINEN VERTAILU

Skotlanti säati vuonna 2018 Domestic Abuse (Scotland) Act -lain, joka määrittelee lähisuhdeväkivallan jatkumona. Laki kattaa fyysisen, psyykkisen, taloudellisen ja seksuaalisen väkivallan, ja se keskittyy nimenomaan uhrin kokemaan hallintaan ja pelkoon. Laki mahdollistaa myös sen, että lapset tunnistetaan väkivallan uhreiksi, vaikka teko ei kohdistuisikaan heihin suoraan. Tämä lähestymistapa on vahva esimerkki siitä, miten väkivallan todellinen ulottuvuus voidaan tunnistaa ja ottaa huomioon.

1 Petteri Orpon hallitusohjelma Vahva ja välittävä Suomi, 2023.

2 Matti Tolvanen & Elisa Silvennoinen, 2023, Selvitys henkisen väkivallan rangaistavuudesta ja vainoamisen oikeuskäytännöistä Suomessa. Oikeusministeriö.

3 Anni Valovirta & Heini Kainulainen, 2024, Lapsi ihmiskaupan kohteena. Yhdenvertaisuusvaltuutettu.

4 Ks. esim. Volodina v. Russia

Lakialoite LA 35/2025 vp

Skotlannin laki velvoittaa myös hallitusta laatimaan säännöllisesti raportteja lainsäädännön vaikutuksista. Raporteissa arvioidaan tuomioiden määriä, uhrien kokemuksia oikeusprosessista, lasten tilannetta, sekä sitä, onko laki johtanut väkivallan ennaltaehkäisyyn ja parempaan viranomaisyhteistyöhön. Tämä malli vahvistaa lainsäädännön vaikuttavuuden arviointia ja voi toimia esikuvana myös Suomelle.

Tanskassa psykologinen väkivalta kriminalisoitiin rikoslain muutoksella vuonna 2019. Tanskan malli mahdollistaa rikosoikeudellisen puuttumisen jatkuvaan ja alistavaan käyttäytymiseen, joka ei täytä muita rikosnimikkeitä. Tanskassa laki on auttanut tunnistamaan erityisesti tapauksia, joissa uhri ei ole aiemmin saanut tukea, ja on mahdollistanut paremman yhteistyön sosiaaliviranomaisien, poliisin ja oikeuslaitoksen välillä.

KRIMINALISOINNIN HYÖDYT

Koska pakottavaa kontrollia esiintyy usein silloin, kun tekijän ja uhrin välillä on kiinteä vuorovaikutussuhde, jolloin uhrin on vaikea irrottautua tilanteesta, on suojan tarve korostunut. Pakottavan kontrollin kriminalisointi mahdollistaa varhaisemman puuttumisen. Kun väkivalta voidaan tunnistaa ja siihen voidaan reagoida ennen fyysisen väkivallan puhkeamista, estetään vakavampia rikoksia, kuten pahoinpitelyjä, raiskauksia ja jopa henkirikoksia. Lisäksi kriminalisointi lähettää selkeän yhteiskunnallisen viestin siitä, että myös psyykkinen väkivalta on väkivaltaa, ja siihen suhtaudutaan vakavasti. Se tukee tasa-arvoa, ihmisoikeuksia ja väkivallattoman yhteiskunnan perusperiaatteita.

Kriminalisointi antaa uhrille oikeussuojan silloinkin, kun väkivalta ei näy fyysisinä vammoina. Tämä vahvistaa väkivallan uhrien asemaa ja madaltaa kynnystä hakea apua. Samalla se antaa viranomaisille työkalun puuttua ilmiöön nykyistä tehokkaammin.

Yhteiskunnalliset kustannukset vähenevät, kun väkivalta tunnistetaan ajoissa. Psyykkisen väkivallan seurauksena syntyvät mielenterveysongelmat, syrjäytyminen ja työkyvyttömyys aiheuttavat merkittäviä kuluja. Arviolta mielenterveyteen liittyvät sairauspoissaolot maksavat Suomelle yli 1,7 miljardia euroa vuodessa.

Lisäksi lapsiin kohdistuvan väkivallan ennaltaehkäisy vaikuttaa koko yhteiskunnan hyvinvointiin. Lapsuudessa koettu väkivalta on yhteydessä muun muassa oppimisvaikeuksiin, somaattisiin sairauksiin, mielenterveyden ongelmiin ja syrjäytymiseen. Kun pakottava kontrolli kriminalisoidaan, saadaan myös nämä tilanteet näkyväksi ja tuen piiriin.

Kriminalisointi täydentää muuta lähisuhdeväkivaltaa koskevaa lainsäädäntöä, erityisesti pakkoavioitiiton kriminalisointia ja Istanbulin sopimuksen toimeenpanoa. Se lisää rikosoikeudellisen järjestelmän yhdenmukaisuutta ja parantaa oikeussuojan saatavuutta.

SÄÄNNÖKSEN YKSITYISKOHTAISET PERUSTELUT

Vaikka pakottavaa kontrollia esiintyy usein lähisuhteissa, ei rikoksen tunnusmerkistöä ole syytä rajata vain lähisuhteisiin, sillä pakottavaa kontrollia esiintyy myös muissa tilanteissa. Vainoamis-

Lakialoite LA 35/2025 vp

rikoksen tunnusmerkistön tapaan uhrin ei tarvitse aina olla teon varsinaisena kohteena, vaan esimerkiksi uhka tai väkivalta voisi kohdistua myös kolmanteen henkilöön, kuten uhrin lapseen.

"On omiaan" -kriteeri tuo lain tulkintaan joustavuutta ja mahdollistaa oikeudellisen arvioinnin tekijän teon perusteella ilman, että edellytetään todellista näyttöä seurauksen aiheutumisesta. Tämä on erityisen tärkeää väkivaltatilanteissa, joissa konkreettisia seurauksia on vaikea todistaa. Kriteeri myös yhtenäistää lain tulkintaa suhteessa muihin rikoksiin, kuten vainoon, jossa vastaavaa arviointitapaa käytetään.

Ehdotetun lain vaikutuksia, erityisesti uhrien oikeusturvan toteutumista, tulisi seurata säännöllisesti ja tarvittaessa tarkentaa säännöstä kokemusten perusteella.

Edellä olevan perusteella ehdotamme,

että eduskunta hyväksyy seuraavan lakiehdotuksen:

Laki

rikoslain 25 luvun muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

lisätään rikoslain (39/1889) 25 lukuun uusi 8 a § seuraavasti:

25 luku

Vapauteen kohdistuvista rikoksista

8 a §

Pakottava kontrolli

Joka oikeudettomasti toistuvasti uhkauksella, pakottamisella, vapaudenriistolla, väkivallalla tai muulla niihin verrattavalla loukkauksella kohtuuttomasti rajoittaa toisen itsemääräämisoikeutta siten, että teko on omiaan aiheuttamaan teon kohteessa pelkoa tai ahdistusta, on tuomittava pakottavasta kontrollista sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi.

Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä _____ kuuta 20 ____.

Lakialoite LA 35/2025 vp

Helsingissä 19.12.2025

Inka Hopsu vihr ym.
Inka Hopsu vihr
Veronika Honkasalo vas
Sofia Virta vihr
Mai Kivelä vas
Fatim Diarra vihr
Oras Tynkkynen vihr
Jessi Jokelainen vas
Pinja Perholehto sd
Tiina Elo vihr
Atte Harjanne vihr
Hanna Holopainen vihr
Bella Forsgrén vihr
Pekka Haavisto vihr
Jenni Pitko vihr
Saara Hyrkkö vihr
Pihla Keto-Huovinen kok
Saara-Sofia Sirén kok
Karoliina Partanen kok
Aleksi Jäntti kok
Susanne Päivärinta kok
Pauli Aalto-Setälä kok
Lotta Hamari sd
Timo Harakka sd
Riitta Kaarisalo sd
Kimmo Kiljunen sd
Krista Kiuru sd
Tuula Haatainen sd
Johannes Koskinen sd
Aki Lindén sd
Hanna Laine-Nousimaa sd
Suna Kymäläinen sd
Johan Kvarnström sd
Miapetra Kumpula-Natri sd
Jani Kokko sd
Johanna Ojala-Niemelä sd
Saku Nikkanen sd
Timo Suhonen sd
Juha Viitala sd
Pia Viitanen sd
Paula Werning sd
Kim Berg sd
Nasima Razmyar sd
Eeva-Johanna Eloranta sd

Lakialoite LA 35/2025 vp

Eva Biaudet r
Sandra Bergqvist r
Anders Norrback r
Christoffer Ingo r
Henrik Wickström r
Mats Löfström r
Mikko Ollikainen r
Otto Andersson r
Maaret Castrén kok
Pia Hiltunen sd
Lauri Lyly sd